

(Ote teoksesta ”Someron historia II” vuodelta 1958)

HARJU eli RANTAKARTANO

Harjun kylä mainitaan ensi kerran asiakirjalähteissä 1506. V. 1540 kylässä oli 3 taloa, joista seuraavina vuosikymmeninä jakamalla syntyi uusia. Harju näyttää 1570-luvulle saakka olleen hyvin toimeentuleva talonpoikaiskylä, mutta nyt alkoivat vaikeat ajat. Verot ja muuta sota-ajan rasituksen painoivat raskaasti talonpoikia ja yhä useampi autiotila ilmestyi maakirjaan. Erityisen tuhoisaa jälkeä 1570- ja 1580-lukujen autioitumiskausi jätti Harjun kylään, jonka kaikki 5 taloa silloin joutuivat autioiksi. Harjun autiotiloista joutui yksi noin 1591 Someron kirkkoherran Bertil Juhonpojan (Tudeer) haltuun ja periytyi sittemmin kirkkoherran tyttärelle Kristinalle ja tämän miehelle ratsumestari Anders Munckille. Erään toisen autiotilan (Kahari) omistajaksi on v:sta 1595 merkitty rälssimies Jaakko Niilonpoika (Gyllenhjerta), Perniön Paarskylän herra. Tämä hankki vaihtamalla kaksi talonpoikien hallussa vielä ollutta taloa ja yhdisti ne omaansa, kuten Someron asutushistoriassa on kerrottu. Näin oli Harjun kylään muodostunut aatelismiehen omistama suurtila, ja tästä oli enää vain askel säterikartanon perustamiseen. Jaakko Niilonpoika menetti läänityksensä, kun hän 1599 Sigismundin kannattajana pakeni Puolaan, mutta n. 1607 sama tilakompleksi Harjussa lahjoitettiin hänen veljenpojalleen, ratsumestari Klaus Kristerinpojalle, Paimion Hevonpään herralle. Käskynhaltija Johan De La Gardie kirjoitti maaliskuussa 1614 Sääksmäen voudille, että Klaus Kristerinpoika haluaa rakentaa Somerolla olevan tilansa säterikartanoksi, minkä vuoksi kaikki hänen rälssitalonpoikansa, jotka asuivat lähempänä kuin peninkulman päässä kartanosta, oli vapautettava ylimääräisistä veroista ja kyydityksistä. Se että säteri todella perustettiin, näkyy saman käskynhaltijan kirjeestä Sääksmäen voudille v:lta 1619; voutia näet kielletään vaatimasta ylimääräisiä veroja Klaus Kristerinpojan lesken somerolaisilta rälssitalonpojilta, koska tämä oli rakentanut säterikartanon Harjun kylään. Leski, nimeltään Anna Stubbe, oli Ihamäellä rälssitiloja omistaneen Jaakko Olavinpoika Stubben tytär, joten hänellä oli vanhastaan suhteita Someroon.

Gyllenhjertojen perustama säteri ei kuitenkaan täysin vastaa myöhempää Harjun kartanoa, johon kuului koko Harjun kylä. Lopullisen muotonsa kartano sai vasta sen jälkeen, kun Anna Stubben säteri oli tavalla tai toisella - se ei asiakirjalähteistä selviä - joutunut takaisin kruunulle ja sitten annettu ostorälssinä yhdessä koko muun kylän kanssa ratsumestari Anders Munckille, joka jo ennestään vaimonsa perintönä omisti siellä talon. V:n 1673 maakirjaan tehdyn merkinnän mukaan Harjun kylä on vahvistettu Munckin ostorälssiksi kuninkaallisella kirjeellä 28.2.1626. Ilmeisesti hänellä oli jo silloin kylässä asuinkartano. Säteriksi Harjun kartano on tosin merkitty vasta 1639. Kokonainen talonpoikaiskylä oli näin yhdistetty herraskartanoon, ulkopuolelle jäi vain yksi talo, Rahtu, joka sekin oli Munckin rälssiä ja kartanon rajapiiritalo. V. 1795 myös Rahtu, entisen talonpoikaiskylän viimeinen jäännös, yhdistettiin kartanoon.

Harjun kartanosta ruvettiin myöhemmin, luultavasti 1700-luvulla, käyttämään nimeä Strandgård (suomenkielisessä muodossa Rantakartano), joka 1800-luvun alkupuolella otettiin virallisiin asiakirjoihin. Nykyään kartanosta käytetään kuitenkin vanhaa Harju-nimeä.

Ratsumestari Anders Munck kuoli 1634, jolloin Harjun peri hänen tyttärensä, rouva Hebla Munck, everstiluutnantti Karl Rennerfeltin puoliso. Hebla Munckin kuoltua 1649 kartano joutui viimeksimainitulle. Everstiluutnantti Rennerfelt - ennen aateloimistaan Remainen - oli kotoisin Nummen Remalan kylästä, jossa hän asui omistamassaan Immolan kartanossa. Hän otti ratsuväen upseerina osaa 30-vuotiseen sotaan sekä Kaarle X Kustaan sotaretkiin Puolassa ja Tanskassa ja kuoli korkeassa iässä 1696. Harjua hän viljeli lampuotien avulla. V. 1682 laaditussa säteriluettelossa ilmoitetaan, että kartano on hyvin rakennettu ja että sitä viljelee lampuoti karjan kuuluessa rälssinomistajalle.

Everstiluutnantti Rennerfeltin jälkeen Harjun peri hänen ja Hebla Munckin poika, ratsumestari Anders Rennerfelt (k. 1705). Hän asui vaimonsa Beata Ljusterin perintökartanossa Mäntsälän Nummessa. Harjun hän möi 1702 Someron kirkkoherralle, rovasti Abraham Jusleniukselle.

Rennerfeltien aikana Harju peruutettiin kruunulle (1691). Siitä tuli nyt kruununluontoinen säterirat-sutila kuten muistakin Someron kartanoista. Augmenttitiloiksi sille määrättiin Harjun Rahtu, Lammin Laurila ja Salomon sekä Kultelan Vakkuri.

Rovasti Abraham Juslenius, joka 1702 osti Rennerfelteiltä Harjun asukasoikeuden, oli tunnetun fennofiilin piispa Daniel Jusleniuksen veli. Hän oli tullut Someron kirkkoherraksi 1693 ja muutti samaan virkaan Lohjalle 1706, mutta piti siitä huolimatta Harjun hallussaan viljellen kartanoa lam- puotien avulla. Isonvihan aikana hän pakeni Ruotsiin, jossa kuoli 1719. rovasti Juslenius oli arvosa- pidetty pappismies, joka oli säätynsä edustajana v:n 1714 valtiopäiville. Hänen vaimonsa oli ni- meltään Elisabet Rancken. Rovastinna Juslenius näyttää rauhan palattua muuttaneen takaisin Suo- meen. Ainakin hän omisti Harjun v:een 1728, jolloin hän möi kartanon Someron kirkkoherralle, Suomen kirkon isonvihan aikaisena päämiehenä tunnetulle rovasti Jakob Ritzille (k. 1739). Tämä Someron historian merkkihenkilö hallitsi Harjua kuolemaansa saakka. Tämän jälkeen hänen lesken- sä Margareta Starenskiöld ja poikansa, pappismies Karl Ritz hoitivat kartanoa v:een 1746, jolloin he möivät sen Someron uudelle kirkkoherralle Gabriel Welinille. Papillinen traditio Harjussa siis edel- leen jatkui.

Kirkkoherra Welin kuului erään rälssisuvun, Herttoniemen Jägerhornien pappissäätöyn siirtynee- seen haaraan. Hän kuoli jo 1751 50-vuotiaana "pyörrettykseen ja päänheikkouteen". Kartano joutui nyt perikunnalle, jonka puolesta Someron pitäjänapulainen, maisteri Gustaf Welin hoiti kartanoa vv. 1753 - 56. Päästyään viimeksimainittuna vuonna Kiikalan kirkkoherraksi hän luovutti Harjun isän- nyyden veljelleen maisteri Johan Welinille (k. 1765). Tämä oli 1754 saanut nimityksen Tukholman suomalaisen seurakunnan kappalaiseksi, mutta näyttää siitä huolimatta asuneen Harjussa. V. 1763 hän sai Vanajan kirkkoherran viran, mutta kuoli jo kaksi vuotta myöhemmin. Johan Welinin raha- asiat eivät olleet hyvät. Eräs hänen velkojistaan, räätälimestari Järnström yritti saada kiinnityksen Harjuun, mutta sitä ei myönnetty, kun kartano oli kruununtila.

Aikansa ratsutilallisten yleiseen tapaan myös Welin-veljekset pyrkivät hankkimaan itselleen omis- tusoikeuden kartanonsa augmenttitiloihin ostamalla ne perinnöksi etuosto-oikeuteensa vedoten. Ensimmäinen hyökkäys kohdistettiin Rahtuun. Welinien anomuksen johdosta maaherra määräsi 1754 kruununvoudin toimittamaan katselmuksen sekä Harjussa että Rahdussa, jotta tulisi selvite- tyksi, oliko kartano lisämaan tarpeessa. Kun katselmuspöytäkirjasta näytti käyvän selville, että rat- sutila oli suhteellisen pieni ja epäedullisessa asemassa, onnistuivat Welinit ajamaan hankkeensa läpi ja saivat kamarikollegilta perintökirjan Rahtuun 15.2.1757. Rahdun asukkaat Matti Olavinpoika ja Yrjänä Yrjänänpoika esittivät vastalauseensa, mutta niitä ei otettu huomioon. Molemmista isännistä tuli nyt Welinien lampuoteja. V. 1787 Rahdussa silloin asunut lampuoti Klemetti Klemetinpoika yritti vielä saada perinnöksioston peruutetuksi ja Rahdun julistetuksi kruununtilaksi, mutta ei onnis- tunut. Rahtu yhdistettiin kokonaan päätilaan 1795.

Rahdun jälkeen oli Harjun muiden augmenttitilojen, Lammin kylässä sijaitsevien Laurilan ja Salo- monin eli alitalon vuoro. Käyttäen samaa menettelytapaa kuin Rahdun tapauksessa Welinien onnis- tui saada kamarikollegilta perintökirjat molempiin taloihin. Perintökirjat on päivätty 21.10.1765. Mutta Laurilassa oli isäntänä sitkeä ja tarmokas Jaakko Jaakonpoika, joka oli talonpoikaissäädyn edustajana vv:n 1778 - 79 valtiopäivillä. Hän ei tyytynyt päätökseen, jolla hänestä, esi-isiltään peri- tyn talon isännästä, oli tehty kartanon lampuoti. Asiasta syntyi pitkälinen oikeusjuttu, joka vihdoin 1782 päättyi Jaakko Jaakonpojan voittoon. Turun hovioikeus antoi mainittuna vuonna päätöksen,

jolla Welinien saanto kumottiin ja Jaakko Jaakonpojalle tunnustettiin täysi omistusoikeus Laurilaan. Perinnöksiosto jäi siitä huolimatta voimaan.

Rahdun perinnöksioston johdosta 1754 pidetyn katselmuksen pöytäkirja on vanhin säilynyt asiakirja, jossa Harjun kartanoa yksityiskohtaisesti kuvataan. Esitämme sen vuoksi pöytäkirjan kokonaisuudessaan. Se on suomennettuna näin kuuluva:

Vuonna 1754, tammikuun 15 päivänä, kun veronkantokokousta pidettiin Rautelan kylässä, toimitettiin maaherran allekirjoittaneelle antamaa käskyä alamaisesti noudattaen tutkimus jäljempänä mainituista seikoista, jotka koskevat Harjun ratsutilaa ja sen augmenttia Rahtua, jotka molemmat sijaitsevat Harjun kylässä, johtuen tämä kirkkoherra Gabriel Welin-vainajan perillisten, sanotun ratsutilan omistajina, ja augmentin asukkaiden välillä syntyneestä riidasta, joka koskee etuosto-oikeutta augmenttitilan perinnöksiostoon. Katselmuksessa, joka tapahtui kirkkoherra Welinin perillisten ja augmenttitilan asukkaiden Matti Olavinpojan ja Yrjänä Yrjänänpojan läsnäollessa, todistettiin seuraavaa:

1:o

Että augmenttitilaa ei aikaisemmin ole viljelty ratsutilan yhteydessä.

2:o

Koska ratsutila ja augmentti sijaitsevat samassa kyläkunnassa, ovat ne myös peltojensa puolesta samassa sarkajaossa eikä mitään muita taloja ole siinä kylässä.

3:o

Pellot tässä kylässä ovat heikkoa ja jonkin verran hallanarkaa, kovaa savimaata, ja niihin kylvää ratsutila vuosittain 6 ja augmenttitila 3 tynnyriä.

4:o

Ratsutilan niityt tuottavat 25 ja augmentin 20 parmasta heiniä vuosittain.

5:o

Metsän, rinta- ja ulkopalstat mukaanluettuina, todistettiin olevan neljännespeninkulmaa pitkät ja kahdeksannespeninkulmaa leveän. Sitä käyttävät ratsutila ja augmentti yhteisesti, mutta ulkopalstassa ovat myös kaksi Lammin kylän taloa ja Härkälän ratsutila osakkaina. Tukkipuun saanti on sängen vähäistä, eikä kaskenpolttoon ole paljon mahdollisuuksia, mutta aidaksia ja seipäitä sekä polttopuuta ja tuohta saadaan kotitarpeiksi.

6:o

Mitä kalaveteen tulee, on tällä Harjun kylällä osuus samassa kylässä olevassa kapeassa järvässä, mutta sen merkityksen sanottiin olevan niin vähäisen, että kalastusvälineitä ei kannata panna kuntoon.

7:o

Humalistoa ei ole ratsutilalla eikä augmentilla, eikä sen perustamiseen sanottu olevan tilaisuutta eikä sopivaa maaperää.

8:o

Tämä kylä ei omista sahaa eikä jauhomyllyä, eikä sillä ole sellaisten perustamiseen mahdollisuutta, minkä vuoksi asukkaat jauhattavat viljansa toisten myllyissä, joita ei ole lähempänä kuin kolmen peninkulman päässä.

9:o

Tämä Harjun kylä sijaitsee sisämaassa 8 peninkulman päässä merestä, niin että asukkailla ei ole tilaisuutta harjoittaa tai käyttää hyväkseen purjehdusta; ja todistettiin lopuksi, että tällä Harjun kylällä ei ole mitään muita etuisuuksia.

Kirkkoherra Johan Welinin kuoleman jälkeen hänen perillisensä möivät Harjun rykmentinvälskäri Julius Fredrik Ritzelle, rovasti Jakob Ritzin pojalle. Harju joutui siten toistamiseen Ritz-suvulle. Kauppasumman maksamiseen välskäri Ritzen oli lainattava 6.000 taalaria rikkaalta turkulaiselta kauppiaalta Jakob Bremeriltä, jolle melkein kaikki muutkin Someron kartanonomistajat tähän aikaan olivat velassa. Saatavastaan Bremer sai kiinnityksen Harjuun syyskäräjillä 1769 - tosin vaston lakia, sillä Harju oli vielä silloin kruununtila. Välskäri Ritze kuoli jo 20.11.1771 "hivuttavaan kuumeseen" 65 vuoden ikäisenä, minkä jälkeen hänen leskensä Sara Margareta Ritze (os. Alander) ryhtyi kartanoa hoitamaan. Rouva Ritze oli nähtävästi toimekas kartanonemäntä, mutta riitaisa ja omanvoitonpyyntöinen, mistä syystä hän joutui kireihin väleihin naapuriensa kanssa. Rouva Ritzellä oli kaksi täysi-ikäistä poikaa, Adolf, joka oli arvoltaan kersantti, ja Jakob, jota puhuteltiin kirjantäijäksi, mutta heistä ei äidillä näytä olleen paljoakaan apua kartanon hoidossa. Ainakin viimeksimainittu, jota paikkakunnalla sanottiin Kala-Jaakoksi, asui vakinaisesti Harjussa, nähtävästi leppoisaa tyhjäntoimittajan elämää viettäen.

Rouva Ritzen aikana Harjussa toimitettiin isojako 1783. Ensiksi käytiin Härkälän ja Harjun välinen raja, jolloin vanhoiksi rajamerkeiksi todettiin seuraavat kohdat: 1) Suomenoja, 2) Mataramäki, 3) Kurivaha-niminen kivi Vakkurin niityllä, 4) Pelikonkiuas-niminen kiviröykkiö, 5) Mataranojan suu, 6) Savikankari ja 7) Vähänojan nenä. Kartanon rintamaalla olivat seuraavat pellot: Itäpelto, Länsipelto, Ketospelto, Mettäpelto, Mäkipelto, Kirkonojanpelto ja Kalima.

Harjun, Härkälän ja Lammin kylien yhteismaasta kartano sai seuraavat pellot: Kellokastarinniska, Kivipelto, Rakuunapelto, Vähäpelto ja Takapelto. Isojakoa varten piirretyn kartan mukaan Harjun pääarakennus oli nykyisellä paikallaan aivan maantien varressa, pitkä sivu tielle päin. Tien toisella puolella vähän matkaa Härkälään päin olivat Rahdun ja Klemelän augmenttitalot sekä 2 torppaa, aivan lähekkäin, melkein toisissaan kiinni. Pääosa pelloista oli tien eteläpuolella.

Welinien aikana alkanut suuri riitajuttu Laurilan augmenttitalon omistuksesta päättyi, kuten jo mainittiin, vasta rouva Ritzen hallituskaudella. Tässä taistelussa augmenttitalonpoika oli perinyt voiton, mutta 1787 Rahdusta syntyneessä samantapaisessa riidassa rouva Ritzen onnistui ajaa kaikki vaatimuksensa läpi. Mainittuna vuonna Ritze syytti kihlakunnanoikeudessa Rahdun asukasta Klemetti Klemetinpoikaa siitä, että tämä oli jättänyt kartanolle tulevat veronsa maksamatta ja antanut tilansa joutua rappiolle. Klemetti väitti, että Rahtu oli kruununtila, johon rouva Ritzellä ei ollut mitään omistusoikeutta, mutta kun viimeksimainittu oli näyttänyt lääninkonttorin antaman todistuksen, että Rahtu oli jo 1757 ostettu perinnöksi ja että sen omistusoikeus kuului Harjun ratsutilan haltijalle, kihlakunnanoikeus totesi, että Klemetti Klemetinpoika oli rouva Ritzen lampuoti. Klemetti tuomittiin rouva Ritzen vaatimuksesta lähtemään talosta.

Tämän riita-asian yhteydessä rouva Ritze esitti oikeudelle myös Klemetti Klemetinpojan kanssa 3.5.1774 tekemänsä lampuotisopimuksen. Sopimus on suomennettuna näin kuuluva:

"Minä Sara Margareta Ritze otan talonpojan Klemetti Klemetinpojan lampuodikseni Rahdun 1/2 manttaalain suuruiseen perintötaloon seuraavilla ehdoilla:

1:o

Klemetti Klemetinpoika suorittaa minulle vuosittain 2 tynnyriä ruista, 1 tynnyrin ohria, 1/2 tynnyriä kauraa, 1 leiviskän hyvää voita, 1 aamin eli 66 leiviskää hyviä heiniä ja käteisellä 72 taalaria kuparirahaa, minkä lisäksi hän tekee yhden hevos- tai renkipäivätyön isännän määräämässä paikassa.

2:o

Klemetti Klemetinpoika tekee omissa pukimissaan ja omassa ruuassaan kaksi tai useampia kaupunkimatkoja vuodessa minun palveluksessani, jos niin tarpeelliseksi katson.

3:o

Hän vastaa kaikista talolle kuuluvista rasituksista, olkoot ne mitä laatua tahansa.

4:o

Hän ylläpitää ja hoitaa tilan rakennuksia, peltoa, niittyä ja metsää lakien ja asetusten mukaan.

5:o

Tämä sopimus on täydessä voimassaan ja Klemetti Klemetinpojan vakuutena niin kauan kuin hän nämä ehdot rikkomatta täyttää, mutta päinvastaisessa tapauksessa hän joutuu ilman irtisanomisaikaa tilalta hädetyksi.

Minä Klemetti Klemetinpoika otan kaikki edelläluetellut ehdot täyttääkseni sillä tavalla, että voin siitä Jumalan ja ihmisten edessä vastata. Ja on tästä meidän kumpaisenkin vakuudeksi kaksi yhtäpitävää kappaletta kirjoitettu, mikä tapahtui Harjun kartanossa toukokuun 3 p:nä 1774.

Sara Margareta Ritze.

Klemetti Klemetinpoika Rahdusta.

Sopimuksesta näkyy, että kartanolle maksettava lampuotivero oli sangen raskas. Ennen perinnöksiöstoa Rahtu oli maksanut kartanolle vain maakirjaveron, noin 6 taalaria vuodessa, mutta talon muututtua augmentista lampuotitilaksi vero oli moninkertaistunut. Muutoksen on Rahdun asukkaista täytynyt tuntua kohtuuttomalta, kun Klemetti Klemetinpojalla oli perinnöllinen asukasoikeus; hän oli nimittäin tullut Rahdun isännäksi appensa jälkeen.

Harjun vaiheista rouva Ritzen hallituskaudella mainittakoon vielä, että kartanossa sattui 1775 tuhoisa tulipalo.

V. 1794 rouva Ritze - kyllästyneenä riitaisiin naapureihinsa, jotka oikeusjutuillaan olivat tuottaneet hänelle suuria kulunkeja, kuten hän kihlakunnanoikeudessa ilmoitti pyytäessään oikeuden suostumusta kauppaan - möi Harjun ylioppilas Gustav Johan Tihlemanille. Seuraavana vuonna rouva Ritze muutti alaikäisine lapsineen Kuopioon.

Gustav Johan Tihleman (s. 1771, k. 1815) oli turkulaisen kauppiaan poika, joka jonkin aikaa oli opiskellut akatemiassa ja käytti sen johdosta ylioppilaan arvonimeä elämänsä loppuun saakka. Harjun kartanon pitämiseen häneltä ilmeisesti puuttui tarvittavaa varallisuutta, minkä vuoksi hänen ennen pitkää oli pakko se myydä. Turussa 11.12.1798 päivätyllä kauppakirjalla hän möi Harjun siihen kuuluvine lampuotitiloineen piispa Jakob Gadolinille 5.383 1/3 riikintaalarin kauppahinnasta. Tihleman oli eräänlaisessa sukulaisuussuhteessa piispaan - tämän poika, kuuluisa kemisti Johan Gadolin oli nimittäin naimisissa Tihlemanin sisaren kanssa.

Harjun omistajaksi oli siten tullut senaikaisen Suomen korkein arvohenkilö, Turun piispa ja akatemian varakansleri Jakob Gadolin (s. 1719, k. 1802). Piispa Gadolin ei näytä lyhyen isännyytensä

aikana itse asuneen Harjussa. Hänen kuolemansa jälkeen kartano joutui hänen nuorimmalle pojalleen, luutnantti Wilhelm Gadolinille, josta myöhemmin tuli Åvikin lasitehtaan isäntä ja Someron suurin maanomistaja. Wilhelm Gadolin ei itse viljellyt Harjua, vaan vuokrasi kartanon entiselle turkulaiselle kauppiaalle Johan Foenanderille. Vuokrasopimuksen, joka on päivätty Göteborgissa 6.8.1804, piti olla voimassa 15 vuotta, ja sen mukaan vuokraajan tuli suorittaa omistajalle 6 ensimmäiseltä vuodelta 233 1/3 riikintaalaria ja seuraavilta 9 vuodelta 266 2/3 riikintaalaria vuosittain. Vuokraaja sai käyttöönsä myös talon karjan ja irtaimiston. Syystä tai toisesta vuokrasopimus kuitenkin purkautui, sillä jo 1810 Gadolin möi Harjun nahkurimestari Ander Candolinille. Hän ei itse viljellyt kartanoa, vaan luovutti sen hoidon pojalleen ylioppilas Efraim Candolinille, jolle hän 1818 muodollisestikin siirsi omistusoikeutensa.

Efraim Candolin (s. 1794, k. 1825) näyttää olleen toimekas maanviljelijä. Harjun nykyinen pääraekennus on hänen ajaltaan peräisin. Hänet valittiin 1814 Someron lainamakasiinin hoitajaksi mutta erosi 1825 riitaisuuksien takia. Efraim Candolin kuoli nuorena, vasta 31 vuoden ikäisenä, minkä jälkeen kartanon peri hänen leskensä Ingrid Katarina von Delwig (s. 1784, k. 1866). Tämä on esittänyt varsin omalaatuista osaa Harjun kartanon historiassa. Hän kuului vanhaa, mutta köyhtyneeseen aatelissukuun ja oli jo nuorena menettänyt isänsä, luutnantti Hans Henrik von Delwigin, joka kaatui 1789 Porrassalmen taistelussa. V. 1814 hän oli mennyt naimisiin itseään 10 vuotta nuoremman Efraim Candolinin kanssa. Miehen kuoltua ja heidän ainoan lapsensa Frans Anders Michaelin ollessa alaikäinen kartanon hoito joutui leskelle, joka sitten pitikin talon ohjaksia käsissään yli neljä vuosikymmentä. Hänen poikansa Frans Candolin kuoli jo 1842 jättämättä muita perillisiä kuin lapsettoman lesken Elisabet Wirzénin, joka luovutti perintöosuutensa anopilleen saaden kartanosta elinkautisen eläkkeen. Tämän jälkeen Ingrid-rouva oli siis Harjun ainoa omistaja. Hän lienee tarmolla hoitanut kartanon asioita; ainakin hän 1847 osti siihen saakka kruununluontoisena pysyneen Harjun perinnöksi. Kruunulle suoritettava lunastushinta oli 42 ruplaa 78 3/4 kopeekkaa hopearahaa, mikä vastasi 3 vuoden maakirjaveroa.

Rouva Ingrid von Delwig-Candolinilla oli erikoinen taipumus mieltä häntä itseään nuorempiin miehiin. V. 1831 hän solmi avioliiton poikansa kotiopettajan, ylioppilas Johan Ulrik Mobergin kanssa, joka silloin oli 27-vuotias ja häntä itseään 22 vuotta nuorempi. Isännän asemaan Moberg ei kuitenkaan näytä päässeen; hän kuoli 1845. Mutta rouva Ingrid oli vielä elämänhaluinen nainen yli kuudenkymmenen karttuneista ikävuosistaan huolimatta. Kartanossa palveli keski-ikäinen naimaton renki Niilo Pekanpoika, ehkä tavallista komeampi mies, ja niinpä tapahtui loppiaisenä 1848, että Niilo-renki vei vihille emäntänsä, jalosukuisen kartanonrouva Ingrid von Delwigin. Sulhanen oli 39-vuotias, mutta morsiamella oli ikää jo 64 vuotta. Avioliitto rengin ja aatelisten kartanomistajattaren välillä herätti varmasti melkoista hälyä aikana, jolloin säätyero vielä oli jyrkkä, mutta Ingrid von Delwig oli itsenäinen nainen, joka ei välittänyt ihmisten puheista.

Niilo Pekanpoika eli Pettersson (s. 1809, k. 1868) oli Harjuun kuuluvan Leppälän torpan poikia. Avioliittonsa kautta hänestä tuli Harjun kartanon isäntä ja häntä puhuteltiin nyt rusthollari Petterssoniksi. Käytettävissämme olleet lähteet eivät sisällä tarkempia tietoja hänen 20 vuotta kestäneestä isännöyskaudestaan eivätkä siitä, minkälaiseksi hänen erikoislaatuinen avioliittonsa muodostui.

Ingrid von Delwig kuoli vasta 1866, minkä jälkeen Niilo Pettersson ainoana perillisenä jäi yksin omistamaan kartanoa. Hän kuoli jo puolitoista vuotta myöhemmin, 1868. Harjun kartano periytyi nyt hänen kasvattityttärelleen Emerentia Petterssonille, joka seuraavana vuonna, 1869, meni naimisiin kartanon pehtorin Gustav Fredrik Vinqvistin (s. Helsingin pitäjässä 1844, k. Somerolla 1905) kanssa. Vinqvistit omistivat Harjun v:een 1894, jolloin he möivät kartanon Karl Fredrik Ahlstedtille (s. Pusulassa 1844, k. Somerolla 1908) pidättäen itselleen eläkkeen kartanosta. Rouva Emerentia Vinqvist asui leskenä Harjun Pitkäsärännassa, missä hän kuoli 1930.

Torpparilaitos kehittyi Harjussa samaan tapaan kuin muissakin Someron kartanoissa. Ensimmäinen torppa mainitaan manttaaliluetteloissa 1743. V. 1750 oli torppia 3, v. 1780 4, v. 1810 7, v. 1840 9, v. 1870 7 ja v. 1900 4. Vanhimpien torppien niminä mainitaan Kujala, Rasila ja Kyrckbacka.